

12. Кримінальний процесуальний кодекс України: офіційне видання. - К.: Ін Юре, 2012. - 356 с.

13. Определение Конституционного Суда РФ от 14.07.1998 № 86-0 "По делу о проверке конституционности отдельных положений Федерального Закона "Про оперативно-розыскную деятельность" по жалобе гражданки И.М. Черновой". - СЗ РФ от 24.08.1998. - № 34. - Ст. 4368.

14. Рішення ЄСПЛ *Samenzind v. Switzerland*, December 16, 1997, RJD, 1997-VIII, No. 61. - para. 45

15. Висновок щодо проекту кримінального процесуального Кодексу України. DG-I(2011) 16, (Страсбург, 02 листопада 2011 р, 91С., п.199).

УДК 343.81

М.С. Пузирьов

**СУСПІЛЬНО КОРИСНА ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ
ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК
ЯК ФОРМА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ
ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ**

Розглянуто суспільно корисну працю засуджених до позбавлення волі на певний строк як форму диференціації та індивідуалізації виконання покарання. Сформульовано пропозиції з удосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства в частині регламентації суспільно корисної праці засуджених до позбавлення волі на певний строк.

Ключові слова: *суспільно корисна праця, засуджені, позбавлення волі на певний строк, диференціація та індивідуалізація виконання покарання.*

Рассмотрен общественно полезный труд осужденных к лишению свободы на определенный срок как форма дифференциации и индивидуализации исполнения наказания. Сформулированы предложения по совершенствованию действующего уголовно-исполнительного законодательства в части регламентации общественно полезного труда осужденных к лишению свободы на определенный срок.

Ключевые слова: *общественно полезный труд, осужденные, лишение свободы на определенный срок, дифференциация и индивидуализация исполнения наказания.*

The article is dedicated to analysis of socially useful labour of convicts to deprivation of liberty for a definite period as a form of differentiation and individualization of execution of punishment. The suggestions on improving current criminal-executive legislation in part of regulation of socially useful labour of convicts to deprivation of liberty for a definite period are proposed in the article.

Key words: *socially useful labour, convicts, deprivation of liberty for a definite period, differentiation and individualization of execution of punishment.*

Одним із багатьох завдань кримінально-виконавчого законодавства, відповідно до ч. 2 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України [1], є визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки. Виправлення осіб, позбавлених волі, за своєю суттю є надзвичайно складною та пріоритетною проблемою, яка сьогодні стоїть перед українською державою у сфері протидії злочинності [2, с. 162].

Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк яскраво проявляється при реалізації норм кримінально-виконавчого законодавства, що регламентують застосування до засуджених основних засобів виправлення і ресоціалізації, передбачених ч. 3 ст. 6 КВК України. Одним із таких засобів є суспільно корисна праця засуджених.

Проблемам виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, заходам впливу на засуджених як на теоретичному, так і практичному рівнях, присвятили низку праць такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Г. А. Аванесов, Л. В. Багрій-Шахматов, В. А. Бадира, О. І. Бажанов, І. Г. Богатирьов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, І. І. Карпець, А. В. Кирилук, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, В. О. Корчинський, М. П. Мелентьев, В. О. Меркулова, О. С. Міхлін, О. О. Наташев, О. І. Осауленко, О. Л. Ременсон, З. М. Сайфутдінов, І. А. Сперанський, А. Х. Степанюк, М. О. Стручков, Ю. М. Ткачевський, В. М. Трубников, Б. С. Утевський, С. Я. Фаренюк, С. В. Царюк, О. О. Шкута, І. В. Шмаров та ін. Зазначені вчені здійснили вагомий внесок у вирішення проблем пенітенціарної теорії та практики, проте на даний час недостатньо розробленою залишається, зокрема, проблема реалізації диференціації та індивідуалізації виконання покарання у засобах виправлення і ресоціалізації засуджених, у т. ч. суспільно корисній праці.

Мета статті полягає у дослідженні суспільно корисної праці засуджених до позбавлення волі на певний строк через призму диференціації та індивідуалізації виконання покарання.

Як справедливо зазначає О. Г. Колб, "під засобами виправлення і ресоціалізації потрібно розуміти діяльність персоналу органів і установ виконання покарань, громадських організацій і окремих осіб, а також засуджених, що спрямована на створення готовності останніх до самокерованої правослухняної поведінки та повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві" [3, с. 73].

Частина 3 ст. 6 КВК України встановлює єдиний для усіх виправних колоній комплекс основних засобів виправлення і ресоціалізації

засуджених (встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив). У той же час ч. 4 ст. 6 Кодексу приписується застосовувати ці засоби "...з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання".

Проведене нами анкетування 180 співробітників виправних колоній мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки, які проходять службу на різних посадах (начальник відділення соціально-психологічної служби, оперуповноважений, інспектор відділу охорони, інспектор відділу нагляду і безпеки, психолог, начальник відділу нагляду і безпеки) показало, що 57 % із них найефективнішим засобом виправлення і ресоціалізації засуджених вважають режим; 45 % - суспільно корисну працю; 22 % - соціально-виховну роботу; 7 % - загальноосвітнє і професійно-технічне навчання; 7 % - громадський вплив. Поряд із цим, значна кількість респондентів уважає за необхідне комплексне застосування усіх перелічених у законі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених (41 %). Зупинимося детальніше на реалізації диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у суспільно корисній праці засуджених як одному із засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, передбачених КВК України. Законодавче закріплення суспільно корисної праці як одного із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених міститься у ч. 3 ст. 6 КВК України та детально регламентоване Главою 18 КВК України.

Суспільно корисна праця є потужним фактором, який здійснює вплив на формування особистості засудженого, як в принципі і будь-якої людини. Станом на 1 лютого 2013 р. виробництво Державної пенітенціарної служби України представлене 115 промисловими, 12 сільськогосподарськими підприємствами установ виконання покарань та 168 майстернями [4].

Тут необхідно відзначити усталену думку про те, що праця є не лише засобом біологічного розвитку людини, але виступає і засобом постійного розвитку і формування потреб особистості, сприяє розвитку особистих здібностей, навичок та умінь їх задоволення [5, с. 8]. Враховуючи об'єктивні властивості праці, законодавець справедливо розглядає її як один із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Б. С. Утевський підкреслював, що "усі методи виправно-трудового впливу були б даремними, якби вони були позбавлені тру-

дової основи" [6, с. 48]. Залучення засуджених до праці позитивно зарекомендувало себе і в багатьох інших країнах. У США, Великій Британії, Франції, Німеччині та Японії засуджені залучаються до праці за межами або у виправній колонії залежно від її режиму, тяжкості вчиненого злочину, своєї поведінки. При цьому праця засуджених відбувається на платній основі. Також організовується навчання найбільш розповсюдженим професіям [3, с. 62].

Викладене обумовлює ще одну сторону питання – роль праці у досягненні мети кримінального покарання. Ми поділяємо думку В.Л. Васильєва про те, що праця має стати необхідною потребою засудженого. Засуджений повинен бачити результати своєї праці та усвідомлювати їх. У жодному випадку не можна доручати виконання трудових операцій засудженому, який завідомо з ними не може впоратися [7, с. 85–86].

Як слушно зазначає С.О. Стефанов, одним із принципів трудової зайнятості засуджених є "облік особистісних особливостей засуджених і необхідність застосування індивідуального і диференційованого підходу в залученні до суспільно-корисної праці в процесі використання основних засобів виправлення" [8, с. 79]. І далі він продовжує: "...не слід забувати, що, як і до інших засобів впливу, до праці засуджені ставляться суто індивідуально" [8, с. 162–163].

Правовою основою реалізації диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у суспільно корисній праці виступають положення ст. 118 КВК України, згідно з якими: засуджені залучаються до суспільно корисної праці з урахуванням наявних виробничих потужностей, зважаючи при цьому на стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність (ч. 1); засудженим чоловікам віком понад шістьдесят років, жінкам – понад п'ятдесят п'ять років, інвалідам першої та другої груп, хворим на активну форму туберкульозу, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії (ч. 2); перелік робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених до позбавлення волі, визначається нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань (п. 64 Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВР УВП). – М. П.) (ч. 3). А також норми ч. 2 ст. 120 КВК України щодо диференційованої оплати праці засуджених: у виправних колоніях на особовий ра-

хунок засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушень режиму, зараховується незалежно від усіх відрахувань п'ятнадцять відсотків, а на особовий рахунок засуджених чоловіків віком понад шістдесят років, жінок - понад п'ятдесят п'ять років, інвалідів першої та другої груп, хворих на активну форму туберкульозу, вагітних жінок, жінок, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, - не менш як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку. Засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній, колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також засудженим жінкам, яким дозволено проживання за межами виправної колонії, на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку.

Враховуючи викладені доктринальні та легальні положення, начальники відділень соціально-психологічної служби повинні максимально диференціювати та індивідуалізувати залучення засуджених до суспільно корисної праці, щоб воно відповідало меті виправлення і ресоціалізації останніх. Урахування начальником відділення диференційованих ознак та індивідуальних особливостей засудженого у процесі трудового виховання дає позитивні результати, більшість із них, як правило, охоче працюють (звичайно, за умов наявності робочих місць у колонії, що є на сьогодні однією із проблем у діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України). Таким особам слід допомагати в опануванні однієї або декількох спеціальностей, підвищенні кваліфікації, залучати їх до роботи із раціоналізації та винахідництва. Начальнику відділення необхідно пропагувати їх досвід з оволодіння спеціальністю та заохочувати кращих.

У період залучення засуджених до суспільно корисної праці слід приділяти особливу увагу "відмовникам" (рос. "отказчикам") та іншим паразитуючим елементам, що не виконують норм виробітку і допускають порушення трудової дисципліни. Використовуючи усі засоби, аж до дисциплінарного впливу (зазначимо, що згідно зі ст. 133 КВК України необґрунтована відмова від праці (не менш як три рази протягом року) є підставою для визнання засудженого злісним порушником установленого порядку відбування покарання), начальник відділення домагається їх виходу на роботу. Але перш ніж примушувати, начальник відділення повинен знати причини такої поведінки, переконатися, що в організації праці засуджених не було допущено помилок.

Крім того, на практиці трапляються випадки, коли засудженим надаються явно безглузді трудові завдання з однією лише метою – зайняти їх чимось. Виконання таких завдань породжує стійку огиду у засуджених до праці, з усіма очевидними шкідливими наслідками. Вкрай важливо знайти у цій сфері компроміс між бажаннями засуджених, їх розвитком у професійній сфері та діями адміністрації, як правило, не зацікавленої сьогодні, на жаль, у розширенні трудових можливостей утримуваних осіб [9, с. 112].

Слід підкреслити, що однією з основних ознак особистості засудженого, що характеризує відповідний ступінь виправлення, є ставлення до праці. Аналіз отриманих у процесі дослідження даних свідчить, що засуджені, переведені до колонії з меншим ступенем правосвідомості, відрізняються від решти засуджених, що тримаються в колоніях різних рівнів безпеки, значно кращими показниками їх трудової діяльності. Так, кількість відмов від праці у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання у 4 рази менша, ніж серед засуджених, які відбувають покарання в колоніях інших рівнів безпеки (1,4 проти 5,6 %). Питома вага осіб, які сумлінно ставляться до праці, у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання склала 70 %, у той час як у колоніях інших рівнів безпеки цей показник склав 59 %. Таким чином, відносно високі показники ставлення засуджених до праці свідчать у цілому про успішність функціонування інституту зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі (дане положення стосується переведень з колонії мінімального і середнього рівня безпеки у разі відсутності в них дільниць соціальної реабілітації до колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, що закріплено у абз. 4 п. 3.3 Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі).

Загалом же, за результатами опитування засуджених та співробітників виправних колоній, позитивне сприйняття праці засудженими до позбавлення волі на певний строк обумовлено такими чинниками: 1) праця у певній мірі сприяє психоемоційному розвантаженню засуджених, відволікає від нав'язливих думок та сприяє більш швидкому плину часу; 2) сумлінне ставлення до праці надасть можливість швидше звільнитись умовно-достроково або отримати інші передбачені законом пільги; 3) отримання корисних навичок. У свою чергу, як свідчить проведене нами дослідження, негативне ставлення засуджених до

праці зумовлено переважно особистісними чинниками, серед яких переважають такі: високий ступінь кримінальної зараженості засуджених, який зобов'язує сприймати працю як те, що суперечить їх переконанням та не пов'язане зі злочинним способом життя; наявність впливу злочинної субкультури та стратифікації у середовищі засуджених.

Продовжуючи мову про диференціацію та індивідуалізацію суспільно корисної праці, вважаємо за необхідне зупинитися на такому важливому її аспекті як стимулювання (заохочення) позитивного (а в ідеалі і сумлінного) ставлення до праці. За загальним правилом, будь-яке стимулювання (у т. ч. і у кримінально-виконавчих правовідносинах) досягається одним із таких шляхів: 1) надання певного блага або 2) позбавлення такого блага. Причому юридична (передусім дисциплінарна) відповідальність засуджених виступає, на нашу думку, аж ніяк не додатковим каральним елементом покарання у виді позбавлення волі на певний строк, а саме засобом стимулювання правомірної поведінки засуджених з метою становлення їх на шлях виправлення. Саме тому головна особливість заохочень у виправних колоніях полягає в тому, що вони покликані стимулювати засуджених до самодисципліни та виправлення. Враховуючи ту обставину, що заохочення мають складну природу, при їх застосуванні необхідно дотримуватися певних вимог і підходити до них індивідуально. В одному випадку слід схвалити зразкову поведінку засудженого, для якого це не являє особливих складностей; в іншому – заохотити нічим не помітного засудженого, але який докладає багато зусиль, щоб дотримуватися вимог дисципліни; у третьому – відзначити хоча б невелике позитивне зрушення у систематичного порушника. Таким чином, адміністрація виправної колонії, заохочуючи сумлінну працю і правослухняність одних та караючи інших, може впливати своїми силами на усі категорії засуджених, які відбувають покарання в колонії.

Необхідно наголосити, що питання щодо віднесення праці засуджених до позбавлення волі на певний строк до їх права чи їх обов'язку є колізійним у вітчизняному кримінально-виконавчому законодавстві. Зокрема, якщо звернутися до абз. 4 ч. 1 ст. 107 КВК України, то виходить, що засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право в порядку, встановленому цим Кодексом і нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань брати участь у трудовій діяльності. Дане формулювання ("право брати участь у трудовій діяльності") незрозуміле, оскільки відповідне право, згідно з Конституцією України (ст. 43) [10] іменується як "право на працю". У свою чергу, відповідно до ч. 1

ст. 118 КВК України, засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Незрозумілим, на нашу думку, є термін "повинні", а не "зобов'язані", причому ані ч. 3, ані ч. 4 ст. 107 КВК України не закріплюють відповідного обов'язку засуджених. Тобто праця – це право чи обов'язок засуджених – незрозуміло.

Щоб пролити світло на це непросте питання, звернемося до інших правових норм. Пункт 29 ПБВ УВП [11], залишаючи за засудженими до позбавлення волі "право брати участь у трудовій діяльності", покладає на них обов'язок "сумлінно ставитися до праці". Підкреслимо, що аналогічне положення відсутнє у КВК України, де "сумлінне ставлення до праці" виступає складовим елементом матеріальної підстави застосування до засудженого заохочувальних норм, які налягають не до їх прав чи обов'язків, а до законних інтересів. Також додамо, що "сумлінне ставлення до праці" входить складовим елементом до відповідного ступеня виправлення засуджених – "довів своє виправлення".

Як зазначено у ст. 133 КВК України, злісним порушником установленого порядку відбування покарання є засуджений, який необґрунтовано відмовляється від праці (не менш як три рази протягом року), або припиняє роботу з метою вирішення трудових конфліктів, у зв'язку з чим до нього застосовуються передбачені законом дисциплінарні стягнення. Згідно з ч. 2 ст. 9 КВК України, невиконання засудженими своїх обов'язків і законних вимог адміністрації органів і установ виконання покарань тягне за собою встановлену законом відповідальність. Аналіз норм КВК України дає підстави стверджувати, що така відповідальність проявляється у накладенні на засуджених заходів стягнення, оскільки формальною підставою їх застосування, згідно з ч. 1 ст. 132 КВК України, є порушення ними встановленого порядку відбування покарання (відповідно до ч. 1 ст. 102 КВК України – невиконання покладених на них обов'язків). Тобто виходить цілком алогічна ситуація: якщо засуджений просто працює на виробництві колонії, не проявляючи при цьому сумлінність (скажімо, виконує, а не перевиконує, норми виробітку), тобто не виконує обов'язку "сумлінного ставлення до праці" (курсив наш. – М. П.), то за формальними вимогами до нього можуть застосовуватися заходи стягнення.

Порушена нами проблема знаходить свою підтримку серед вітчизняних вчених. Так, вказуючи на "колізійність" норм, якими регламентована праця засуджених, М. В. Романов пише: "З другого боку, якщо це право засудженого, то тоді незрозуміло, чому відмова від праці розгля-

дається кримінально-виконавчим законодавством як порушення вимог режиму" [12, с. 75].

З метою врегулювання зазначеної колізійної ситуації нами пропонується внести такі зміни до КВК України та ПВР УВП:

1. Абз. 4 "брати участь у трудовій діяльності" ч. 1 ст. 107 КВК України виключити.

2. Абз. 14 "брати участь у трудовій діяльності" п. 29 ПВР УВП виключити.

3. Абз. 28 "сумлінно ставитися до праці" п. 29 ПВР УВП викласти в такій редакції: "працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії".

4. Ч. 3 ст. 107 КВК України доповнити абзацом такого змісту: "працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії".

5. Перше речення ч. 1 ст. 118 КВК України виключити.

Внесення зазначених змін корелює доповнення ч. 1 ст. 63 Кримінального кодексу України "Позбавлення волі на певний строк" положенням щодо уточнення змісту зазначеного покарання - "...з обов'язковим замученням до праці". На працю, як на обов'язок, вказали 40 %, 24 % і 20 % проанкетованих нами засуджених у колоніях мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки відповідно та 70 %, 80 % і 72 % співробітників виправних колоній відповідно. Крім цього, повне працезабезпечення засуджених виступає антикриміногенною обставиною у системі заходів боротьби зі злочинністю в установах виконання покарань [3, с. 68].

Згідно з останніми змінами, внесеними до ч. 4 ст. 111 КВК України Законом України від 21 січня 2010 р. № 1828-VI [13], засуджені, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право (курсив наш. - М. П.) на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів. Можемо припустити, що у такий спосіб законодавець "узаконив" відпустки засуджених до позбавлення волі на певний строк, проте навіщо це робити у "завуальованій" формі, не закріпивши таке право у відповідній нормі КВК України щодо диференційованих груп засуджених залежно від їх кримінально-виконавчої характеристики? По-друге, чому відповідна норма не може розповсюджуватися на засуджених до позбавлення волі на певний строк, які відбувають покарання у виправних колоніях інших рівнів безпеки? Ми не є прихильниками позиції, що усім категоріям (навіть працюючих) засуджених можна надавати право на залишення меж колонії. Однак це не виключає надання засудженим, залученим до суспі-

льно корисної праці, можливості відпочити від праці хоча б протягом строку, визначеному ч. 4 ст. 111 КВК України, залишаючись при цьому в межах території колонії. Цей час можна присвятити іншій суспільно корисній діяльності (наприклад, підвищення освітнього, культурного рівня; перегляд телепередач; читання літератури тощо) із дотриманням при цьому розпорядку дня. Запровадження пропонованого виду відпочинку (відпустки) у КВК України та практику діяльності виправних колоній, на нашу думку, позитивно відобразиться на психічно-емоційному стані засуджених, оскільки наукою доведено шкідливий вплив роботи без перерви. Ця норма права, закріплена у ч. 1 ст. 107 КВК України, може бути сформульована таким чином:

"за умови залучення до суспільно корисної праці на відношок тривалістю 14 календарних днів".

На даний час вивчаються можливості корисної зайнятості засуджених під час утримання їх у дисциплінарному ізоляторі/приміщенні камерного типу, можливості залучення даної категорії засуджених до програм диференційованого впливу з метою найбільшого зниження негативного впливу ізоляції на особистість засудженого, спонукання самого засудженого до набуття соціально корисних навичок і вмінь, формування правоприйнятної поведінки в суспільстві.

Засуджені, які утримуються у приміщенні камерного типу Бучанської виправної колонії (№ 85), виводяться на роботу в спеціально обладнані робочі камери. Згідно з п. 88 ПВР УВП, особи, які навчаються в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах і на курсах професійно-технічної підготовки, під час перебування в дисциплінарному ізоляторі/приміщенні камерного типу на заняття не виводяться. Їм надається можливість для самостійного навчання і консультації з викладачами [14, с. 10].

Резюмуючи реалізацію диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у суспільно корисній праці, зазначимо, що прогресивна система виконання покарання відповідає цілям реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, які спрямовані на оптимізацію відбування покарання, однією зі складових якого є праця засуджених, ефективність якої визначається належним матеріальним і моральним стимулюванням при суворо диференційованому та індивідуальному підході.

Використана література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 3 - 4. - Ст. 21 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Трубніков В. Проблеми соціальної адаптації звільнених від покарання в зарубіжних країнах / В. Трубніков // Вісник Академії правових наук України. - Х., 1997. - № 2. - С. 161-170.
3. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Колб Олександр Григорович. - К., 2007. - 509 с.
4. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075;jsessionid=123C0EF2DE8C924F14F768975BF06C37>. - Загол. з екрану.
5. Зубков А. И. Социально-правовые и организационные проблемы труда осужденных к лишению свободы : учеб. пособие / Зубков А. И. - Рязань : РВШ МВД СССР, 1980. - 102 с.
6. Утевский Б. С. Вопросы теории советского исправительно-трудового права и практика его применения / Утевский Б. С. - М. : ВНИИ МВД СССР, 1957. - 135 с.
7. Васильев В. Л. Юридическая психология : учеб. пособие / Васильев В. Л. - Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. - 96 с.
8. Стефанов С. О. Організаційно-правові проблеми трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Стефанов Сергій Олександрович. - Одеса, 2002. - 191 с.
9. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі : монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. - Х. : Кроссрод, 2011. - 299 с.
10. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
11. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 груд. 2003 р. № 275 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03>.
12. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / [Бадира В. А., Букалова О. П., Гель А. П. та ін.] ; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. - Х. : Права людини, 2011. - 368 с.
13. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань : Закон України від 21 січ. 2010 р. № 1828-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 12. - Ст. 114 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1828-17>.

14. Звіт щодо реалізації рекомендацій і зауважень Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нещасливому або такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню, викладених у доповіді Уряду України за результатами візиту до України у період з 9 до 21 вересня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cpt.coe.int/documents/ukr/2011-30-inf-ukr.pdf>. – Загол. з екрану.

УДК 351.746.2:343.359(091)(477)

К. А. Гусева

І. І. Набільська

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАСТИКОВИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню історичних аспектів виникнення платіжних карток, розгляду закономірностей розвитку картової платіжної системи та її захисту від злочинних посягань в Україні.

Ключові слова: *платіжні системи, пластикові картки, готівкові та безготівкові розрахунки, "VISA", "MasterCard", банківські платіжні картки*

Статья посвящена исследованию исторических аспектов возникновения платежных карточек и рассмотрению закономерностей развития карточной платежной системы и ее защиты от преступных посягательств в Украине.

Ключевые слова: *платежные системы, пластиковые карточки, наличные и безналичные расчеты, "VISA", "MasterCard", банковские платежные карточки*

The article is devoted to the study of the historical aspects of a payment card and review the laws of the card payment system and its protection against criminal attacks in Ukraine.

Key words: *payment systems, plastic cards, cash and non-cash payments, "VISA", "MasterCard", bank payment cards.*

На сьогодні в Україні, як і в усьому цивілізованому світі, відбувається стрімкий розвиток електронних платіжних систем, зокрема з використанням пластикових карток, у тому числі при розрахунках за товари чи послуги. Цей процес прямо пов'язаний з удосконаленням банківської системи в країні. Проте виникають певні проблеми, до яких, з одного боку, зокрема, слід віднести визначення пріоритетів карток за їх властивостями, які найбільше задовольняли споживачів, а з іншого, – захист карток від несанкціонованого використання останніх особами, що не є їх власниками. Тож перша проблема носить суто ринково-фінансовий характер, а інша – стосується правоохоронної діяльності у сфері запобігання злочинам, пов'язаним з посяганнями на власність і водночас – банківські електронні платіжні системи.